

DOI: <https://doi.org/10.32782/ecovis/2024-3-4-1>
УДК 338.43:634:338.1:339.9

Баштанник Тарас Петрович

здобувач,

Східноєвропейський Університет імені Рауфа Аблязова

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9682-7269>

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЛОДОВО-ЯГІДНОЇ ГАЛУЗІ В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СИСТЕМІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено економічний потенціал плодово-ягідної галузі України в контексті її ролі у структурі національної економіки та системі продовольчої безпеки. Обґрунтовано актуальність проблематики в умовах глобалізації економіки, воєнних викликів і зростання ролі аграрного сектору як основного джерела валютних надходжень держави. Встановлено, що плодово-ягідна галузь поєднує високий рівень технологічності виробництва, потенціал формування доданої вартості та значні можливості експортної спеціалізації, зокрема у сегменті заморожених ягід. Проаналізовано наукові підходи до трактування економічного потенціалу галузі, зокрема ресурсний, функціональний, системний, відтворювальний та запропоновано класифікацію його основних компонентів: виробничого, експортного, інноваційного, інвестиційного, трудового, транспортного. На основі узагальнення даних визначено макроекономічні параметри функціонування галузі, зокрема зростання частки агропродовольчої продукції у структурі експорту України, збільшення обсягів експорту замороженої малини та посилення позицій України на європейському ринку ягідної продукції. Доведено, що плодово-ягідна галузь виконує багатовекторну економічну функцію, забезпечуючи формування доданої вартості, експортні надходження, розвиток регіональної спеціалізації та зміцнення продовольчої безпеки держави.

Ключові слова: економічний потенціал, плодово-ягідна галузь, агропродовольчий сектор, післявоєнне відновлення, експорт, додана вартість, продовольча безпека, сталий розвиток, регулювання, регіональна спеціалізація.

Taras Bashtannyk

Postgraduate Student,

Rauf Ablyazov East European University

ECONOMIC POTENTIAL OF THE FRUIT AND BERRY SECTOR WITHIN THE STRUCTURE OF THE NATIONAL ECONOMY AND THE FOOD SECURITY SYSTEM

The article provides a comprehensive assessment of the economic potential of Ukraine's fruit and berry sector within the national economy and the food security system, under conditions of structural transformation, wartime challenges, and increasing integration into global agri-food markets. The relevance of the research is determined by the agri-food sector's growing role as a key source of foreign-currency revenues and a stabilizing factor for macroeconomic performance amid geopolitical instability. The study substantiates that the fruit and berry industry represents one of the most dynamic and technologically advanced segments of agricultural production, characterized by high value-added potential, export orientation, and increasing integration into European markets. Attention is paid to the rapid development of the frozen berry segment, which demonstrates Ukraine's gradual transition from a predominantly raw-material export model toward deeper processing and greater participation in global value chains. Theoretical approaches to defining the sector's economic potential are analyzed, including the resource-based, functional, systemic, and reproduction-oriented perspectives. Based on these approaches, a structural model of the sector's economic potential is proposed, incorporating components of production, exports, innovation, investment, labor, and transport. The integration of quantitative and qualitative indicators is argued to be essential for identifying growth reserves, modernization priorities, and long-term drivers of competitiveness. Empirical analysis of macroeconomic indicators demonstrates that in 2023, the share of agri-food products in Ukraine's total exports increased to 62%, while total agri-food exports reached approximately USD 21.8 billion. Record levels of frozen raspberry exports and Ukraine's stable position among leading strawberry producers in Europe confirm the presence of competitive advantages in specialized market niches. Regional concentration of production in the country's western and central regions contributes to rural employment, territorial specialization, and socio-economic resilience. The findings confirm that the fruit and berry sector performs a multidimensional economic function by generating gross value added, ensuring export diversification, strengthening integration into international markets, and contributing to national food security. The results may serve as a basis for developing sectoral development strategies, improving public policy instruments, and enhancing the sector's resilience in the context of post-war recovery and European integration.

Keywords: economic potential, fruit and berry sector, agri-food sector, post-war recovery, exports, value added, food security, sustainable development, regulation, regional specialization.

© Баштанник Т.П., 2024

Постановка проблеми. Для України, економіка якої зазнала змін внаслідок зовнішніх викликів і воєнних дій, аграрний сектор виступає основним джерелом валютних надходжень та фактором макроекономічної стабілізації. У структурі аграрного виробництва плодово-ягідна галузь показує високу технологічність виробництва, має наявний потенціал щодо формування доданої вартості та значні можливості експортної спеціалізації. Зростання обсягів виробництва ягідної продукції, розвиток сегменту глибокої переробки, зокрема заморожування, а також поширення на ринках Європейського Союзу свідчать про наявність конкурентних переваг галузі. Водночас її функціонування відбувається в умовах транспортних ускладнень та необхідності імплементації міжнародних стандартів якості й безпечності харчових продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку плодово-ягідної галузі в Україні досліджується вітчизняними та міжнародними науковцями у контексті ринкової трансформації, інноваційного розвитку, державного регулювання та інтеграції до світових агропродовольчих ринків. Ринкові аспекти функціонування галузі розглянуто у працях А. Комендантової та Н.Добрової [1], де здійснено комплексний аналіз розвитку ринку плодово-ягідної продукції в Україні, окреслено тенденції зміни попиту та пропозиції, а також визначено структурні дисбаланси галузі. Подібні підходи до оцінки кон'юнктури внутрішнього ринку подано у дослідженнях Н. Матвійчук [7] та І. Колокольчикової [10], які акцентують увагу на динаміці виробництва, проблемах конкурентоспроможності та необхідності модернізації галузі. Питання формування конкурентного середовища, а також ринкових механізмів розвитку садівництва досліджено у роботі Н. Новак [8], де обґрунтовано принципи ринкової самоорганізації та визначено особливості становлення конкурентної структури в умовах трансформаційної економіки. У свою чергу, Л. Костюк [9] аналізує світові тенденції виробництва плодів і ягід, що дозволяє зіставити національні показники з глобальними трендами та визначити перспективні ніші для експортної спеціалізації.

Особливий напрям наукових досліджень пов'язаний із інноваційно-інвестиційним забезпеченням галузі. О. Черевко, І. Франів та І. Корпало [3] обґрунтовують необхідність модернізації виробничої бази та впровадження інтенсивних технологій садівництва як передумови підвищення ефективності регіонального розвитку. Фінансово-облікові аспекти виробництва плодово-ягідної продукції висвітлено у дослідженні В. Михальської [5], де розглянуто методологію обліку витрат як інструмент підвищення якості та економічної результативності біологічних активів садівництва.

Інституційний та управлінський вимір розвитку галузі відображено у праці Н. Вдовенко [6], де

досліджено процеси адаптації галузевого державного управління до вимог Європейського Союзу, що є особливо актуальним у контексті гармонізації стандартів виробництва та забезпечення продовольчої безпеки. Стратегічні орієнтири розвитку садівництва закріплені також у Галузевій програмі розвитку садівництва України до 2025 року [2], яка визначає пріоритети державної підтримки та модернізації виробничої інфраструктури.

Міжнародний вимір проблеми представлено у рекомендаціях FAO [4], що стосуються вимірювання втрат продукції на етапах збирання та післязбиральної доробки. Ці методичні підходи мають важливе значення для підвищення ефективності ланцюгів доданої вартості та зменшення продовольчих втрат, що безпосередньо впливає на рівень продовольчої безпеки. Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що зважаючи на наявність значного доробку з питань ринкового функціонування, інноваційного розвитку та державного регулювання галузі, недостатньо систематизованими залишаються дослідження економічного потенціалу плодово-ягідного виробництва саме у структурі національної економіки та в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до оцінювання макроекономічної ролі галузі та обґрунтування її значення в сучасних умовах трансформаційних викликів.

Метою статті є оцінювання макроекономічних параметрів функціонування плодово-ягідної галузі, аналіз її експортного, виробничого та регіонального потенціалу, а також визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності галузі в контексті зміцнення продовольчої безпеки України та інтеграції у глобальні агропродовольчі ринки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Плодово-ягідна галузь функціонує як складова агропродовольчого сектору, яка у 2023 р. посилила свою системоутворюючу роль у національній економіці. Частка агропродовольчої продукції у структурі загального експорту України зросла до 62 %, тоді як у 2022 р. цей показник становив 53 %. Така динаміка свідчить про зміну зовнішньоекономічної моделі держави, в якій аграрний сектор, включаючи плодово-ягідне виробництво, виступає важливим сектором.

Аналіз підтверджує, що в 2023 р. обсяг експорту агропродовольчої продукції України сягнув приблизно 21,8 млрд дол. США, що доводить збереження високої зовнішньоторговельної активності навіть в умовах воєнних викликів. У цьому контексті плодово-ягідна галузь формує сегмент продукції з високою доданою вартістю, орієнтований на ринки Європейського Союзу та інших країн. Україна продовжує залишатися надійним виробником плодів і ягід у європейському просторі. У 2023 р. загальний обсяг виробництва плодово-ягідної продукції характеризувався показниками, що забезпечувалися роз-

витком інтенсивного садівництва та комерційного ягідництва. Зростання інвестицій у технології зберігання, переробки та заморожування продукції сприяло підвищенню конкурентоспроможності галузі на зовнішніх ринках. Особливо динамічним є сегмент заморожених ягід. Експорт замороженої малини за цей період перевищив 65 тис. тонн, що стало рекордним показником і засвідчило інтеграцію України до глобальних ланцюгів постачання продукції з високим ступенем переробки. Така тенденція демонструє поступовий перехід від сировинної моделі експорту до моделі з більшою часткою продукції глибокої переробки. У регіональному вимірі Україна входить до числа провідних постачальників ягід у Європі, зокрема посідає 7 місце за обсягами виробництва суниці. Це формує передумови для зміцнення позицій на світовому ринку, розширення експортної географії та посилення ролі галузі у забезпеченні продовольчої безпеки як національного, так і міжнародного рівнів.

У процесі дослідження встановлено, що економічний потенціал плодово-ягідної галузі доцільно розглядати як інтегральну характеристику її здатності забезпечувати стабільне виробництво конкурентоспроможної продукції, формувати додану вартість, генерувати експортні надходження та адаптуватися до змін внутрішнього й зовнішнього середовища. У науковій літературі сформовано декілька підходів до трактування економічного потенціалу галузі.

Ресурсний підхід визначає потенціал як сукупність матеріальних, фінансових, земельних, трудових і природно-кліматичних ресурсів, які можуть бути залучені до виробництва. У межах плодово-ягідної галузі це площі насаджень, технічне забез-

печення, рівень зрошення, посадковий матеріал, трудові ресурси. При цьому функціональний підхід акцентує увагу на здатності галузі виконувати економічні функції, зокрема виробничу, експортну, інвестиційну, інноваційну, соціальну. У цьому контексті потенціал оцінюється не лише через наявність ресурсів, а й через ефективність їх використання. Системний підхід трактує галузевий потенціал як елемент національної економічної системи, що перебуває у взаємодії з іншими секторами, особливо переробною промисловістю, транспортуванням, фінансовим сектором. Відтворювальний підхід пов'язує економічний потенціал із можливістю забезпечення розширеного відтворення, враховуючи оновлення насаджень, модернізацію технологій, залучення інвестицій, формування галузевої конкурентоспроможності.

З урахуванням унікальності галузі пропонуємо виокремлювати такі структурні компоненти економічного потенціалу: виробничий потенціал – площі насаджень, урожайність, технологічний рівень; експортний потенціал – здатність виходу на міжнародні ринки; інноваційний потенціал – впровадження інтенсивних технологій, цифровізація; інвестиційний потенціал – привабливість для внутрішніх і зовнішніх інвесторів; трудовий потенціал – кадрове забезпечення та продуктивність праці; транспортний потенціал – розвиненість інфраструктури зберігання, переробки та транспортування. Комплексна оцінка економічного потенціалу передбачає інтеграцію кількісних і якісних показників, що дозволяє визначити резерви зростання та напрями модернізації галузі (табл. 1).

Плодово-ягідна галузь займає провідне місце в структурі аграрного сектору та при формуванні

Таблиця 1

Структурні компоненти економічного потенціалу плодово-ягідної галузі та індикатори їх оцінки

Компонент економічного потенціалу	Сутнісна характеристика	Основні індикатори оцінки
Виробничий	Сукупність матеріально-технічних ресурсів, площ насаджень, урожайності та рівня технологічного забезпечення.	Площа насаджень (га); валовий збір (т); урожайність (ц/га); коефіцієнт використання потужностей.
Експортний	Здатність галузі формувати конкурентоспроможну продукцію для зовнішніх ринків.	Обсяг експорту (млн дол. США); частка в аграрному експорті (%); індекси RXA, RTA; географія експорту.
Інноваційний	Рівень впровадження новітніх технологій вирощування, зберігання та переробки.	Частка інтенсивних садів (%); використання крапельного зрошення; інвестиції в НДДКР; рівень цифровізації.
Інвестиційний	Спроможність галузі залучати внутрішні та зовнішні інвестиції.	Обсяг капітальних інвестицій; рентабельність (%); строк окупності проектів.
Трудовий	Наявність та якість трудових ресурсів, рівень зайнятості та кваліфікації.	Кількість зайнятих (осіб); продуктивність праці; рівень оплати праці.
Транспортний	Розвиненість інфраструктури зберігання, транспортування та переробки продукції.	Потужності холодильників (т); частка переробленої продукції (%); транспортні витрати у собівартості (%).

продовольчої безпеки держави. Її роль в системі національної економіки доцільно оцінювати через такі показники: частка у валовому внутрішньому продукті, що характеризує частку галузі у формуванні національного доходу; частка в ланцюгах доданої вартості, яка відображає вагомість у структурі сільського господарства; експортна структура демонструє рівень інтегрованості у світові ринки та ступінь диверсифікації продукції; регіональна концентрація виробництва визначає територіальну спеціалізацію та вплив на розвиток сільських територій (рис. 1).

Економічна значущість галузі виходить за межі безпосереднього виробництва продукції, оскільки галузь формує додану вартість у суміжних сферах: переробці, транспортуванні, торгівлі та зовнішньоекономічній діяльності. Систематизація показників, підтверджує, що плодово-ягідна галузь в структурі національної економіки виконує багатовекторну функцію для формування продовольчої безпеки держави. Її внесок у валову додану вартість, участь у ланцюгах створення вартості та зростаюча експортна орієнтація свідчать про наявність значного економічного потенціалу, високого рівня інтегрованості у глобальні агропродовольчі ринки. Водно-

час територіальна концентрація виробництва підсилює роль галузі у розвитку сільських територій, формуванні зайнятості. Аналіз наведених індикаторів дозволяє розглядати плодово-ягідне виробництво не лише як складову аграрного сектору, а як сегмент національної економіки, здатний забезпечувати стабільність експортних надходжень, підвищення конкурентоспроможності та зміцнення продовольчої безпеки України в умовах трансформаційних викликів.

Для більш детального відображення кількісних параметрів розвитку плодово-ягідної галузі доцільно конкретизувати макроекономічні індикатори, що характеризують її експортний та виробничий потенціал. Узагальнення статистичних даних дозволяє окреслити масштаби інтеграції галузі у зовнішньоекономічний простір, її залучення до формування валютних надходжень та позиціонування на європейському ринку ягідної продукції.

Індикатори економічного потенціалу плодово-ягідної галузі України систематизовано в табл. 2, що дозволяє комплексно оцінити її роль у структурі національної економіки та системі продовольчої безпеки.

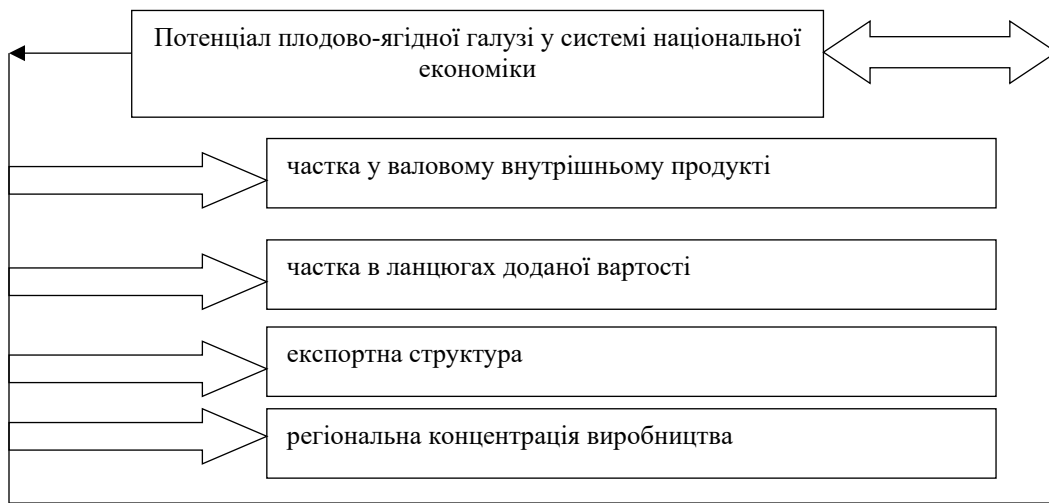

Рис. 1. Галузевий потенціал у системі національної економіки

Таблиця 2

Економічний потенціал плодово-ягідної галузі України, 2023 р.

Показник	Значення	Примітка
Частка агропродовольчої продукції у загальному експорті України	62 %	Частка аграрного сектору у структурі експорту країни
Обсяг експорту агропродовольчої продукції	≈ 21,8 млрд дол. США	Загальний експорт аграрної продукції
Експорт замороженої малини	≈ 65 тис. тонн	Один із основних ягідних експортних сегментів
Частка України у виробництві суниці в Європі	≈ 6 %	Позиція України серед виробників ягід
Регіональна концентрація виробництва	Західні та центральні області	Львівська, Волинська, Київська, Вінницька області

Показники експорту агропродовольчої продукції, зокрема сегменту заморожених ягід, підтверджують здатність галузі формувати стабільні доходи та орієнтуватися в зміні кон'юнктури світових ринків. Водночас регіональна концентрація виробництва свідчить про сформовану територіальну спеціалізацію, що впливає на розвиток громад та структуру зайнятості на селі.

Проаналізовані показники свідчать, що плодово-ягідна галузь України характеризується високим рівнем експортної орієнтації та конкурентними перевагами, надійною позицією на європейському ринку ягідної продукції. Обсяги експорту замороженої малини та стабільна частка у виробництві суниці підтверджують наявність конкурентних переваг у спеціалізованих нішах міжнародного ринку. Водночас регіональна концентрація виробництва формує передумови для розвитку територіальної спеціалізації, підвищення зайнятості. У сукупності наведені індикатори дозволяють розглядати плодово-ягідну

галузь як провідну в національній економіці, що поєднує виробничий, експортний та соціально-територіальний потенціал і відіграє базову роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави в умовах глобальних викликів.

Висновки. Отже, плодово-ягідна галузь виконує багатомірну економічну функцію, зокрема забезпечує валютні надходження, стимулює розвиток національної економіки, формує зайнятість на селі та підсилює експортний потенціал держави, що дозволяє розглядати її як базовий компонент системи продовольчої безпеки України. З позицій макроекономічного аналізу галузевий потенціал плодово-ягідного виробництва транслює значний мультиплікативний ефект, оскільки стимулює розвиток переробки, транспортування, експорту, зайнятості в громадах і формування валютних надходжень. У довгостроковій перспективі посилення галузевого потенціалу сприятиме урізноманітненню структури галузей національної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комендантова А., Доброва Н. Аналіз розвитку ринку плодово-ягідної продукції в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2018. № 6–7. С. 75–90.
2. Галузева Програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. URL: <http://minagro.gov.ua/>
3. Черевко О., Франів І., Корпало І. Інноваційно-інвестиційний розвиток плодово-ягідної галузі в регіонах України. *Економіка та суспільство*. 2021. №28. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-55>
4. FAO. Guidelines on the measurement of harvest and post-harvest losses Recommendations on the design of a harvest and post-harvest loss statistics system for food grains (cereals and pulses). Rome, Italy. 2018. 137. URL: <https://openknowledge.fao.org/items/b3667810-a2d9-4a0b-b32c-aac8e7c5056a>
5. Михальська, В. В. (2015). Quality cost accounting of products in the context of growing of the biological assets of gardening. *Technology Audit and Production Reserves*, 2(6(22)), 77–83. <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2015.41746>
6. Вдовенко Н. М. Методологізація галузевого державного управління на шляху адаптації економіки до умов та вимог Європейського Союзу. *ScienceRise*. 2015. № 5/3 (10). С. 39–44.
7. Матвійчук Н. П. Аналіз ринку плодово-ягідної продукції України. 2017. Вип. 12. Ч. 2. С. 23.
8. Новак Н. П. Принципи та особливості формування конкурентного середовища ринку садівницької продукції. *Таврійський науковий вісник: зб. наук. праць*. 2010. Вип. 72. С. 356–361.
9. Костюк Л. А. Динаміка світове виробництво плодів та ягід. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2012. №3 (69). С. 106–111.
10. Колокольчикова І. В. Сучасний стан та тенденції розвитку галузі садівництва в Україні. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 2. Полтава: ПБВ ПДАА. 2016. С. 128–138 с.

REFERENCES

1. Komendantova A. & Dobrova N. (2018). Analiz rozvytku rynku plodovo-yahidnoi produktsii v Ukraini [Analysis of the fruit and berry market development in Ukraine]. *Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University*, (6–7), 75–90. [in Ukrainian].
2. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (n.d.). Haluzeva Prohrama rozvytku sadivnytstva Ukrainy na period do 2025 roku [Sectoral Program for the development of gardening in Ukraine for the period up to 2025]. <http://minagro.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. Cherevko O., Franiv I. & Korpalo I. (2021). Innovatsiino-investytsiyni rozvytok plodovo-yahidnoi haluzi v rehionakh Ukraini [Innovation and investment development of the fruit and berry sector in the regions of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (28). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-36> [in Ukrainian].
4. FAO. (2018). Guidelines on the measurement of harvest and post-harvest losses: Recommendations on the design of a harvest and post-harvest loss statistics system for food grains (cereals and pulses). Rome, Italy. <https://openknowledge.fao.org/items/b3667810-a2d9-4a0b-b32c-aac8e7c5056a>
5. Mykhalska V. V. (2015). Quality cost accounting of products in the context of growing of the biological assets of gardening. *Technology Audit and Production Reserves*, 2(6(22)), 77–83. <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2015.41746> [in Ukrainian].
6. Vdovenko N. M. (2015). Metodolohizatsiia haluzevoho derzhavnogo upravlinnia na shliakhu adaptatsii ekonomiky do umov ta vymoh Yevropeiskoho Soiuzu [Methodologization of sectoral state management on the way of adaptation of the economy to the conditions and requirements of the European Union]. *ScienceRise*, (5/3(10)), 39–44. [in Ukrainian].
7. Matviichuk N. P. (2017). Analiz rynku plodovo-yahidnoi produktsii Ukrainy [Analysis of the fruit and berry market of Ukraine]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Economics*, 12(2), 18–23. [in Ukrainian].

8. Novak, N. P. (2010). Pryntsyry ta osoblyvosti formuvannia konkurentnoho seredovyshcha rynku sadivnytskoi produktsii [Principles and features of the formation of a competitive environment in the market of gardening products]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk*, (72), 356–361. [in Ukrainian].
9. Kostiuk, L. A. (2012). Dynamika svitove vyrobnytstvo plodiv ta yahid [Dynamics of world production of fruits and berries]. *Collection of Scientific Papers of VNAU. Series: Economic Sciences*, 3(69), 106–111. [in Ukrainian].
10. Kolokolchukova, I. V. (2016). Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku haluzi sadivnytstva v Ukraini [Current state and trends of development of the gardening industry in Ukraine]. *Scientific Papers of Poltava State Agrarian Academy*, (2), 128–138. [in Ukrainian].

Стаття надійшла: 20.10.2024
Стаття прийнята: 17.11.2024
Стаття опублікована: 27.12.2024